

ЛЮДИ
БУЛИ ТІ, ХТО ГОВОРИВ ПРАВДУ
ПРАВДИ
ЩОБ СВІТ ЗНАВ

ГОЛОДОМОР
1932-1933

Багато десятиліть у СРСР тема Голодомору перебувала під суворою заборобою. Сталінський режим створив систему приховування правди про вбивство голодом мільйонів українців у 1932 – 1933 роках. Тодішнє керівництво СРСР блокувало будь-яку інформацію про реальну ситуацію в Україні.

Воно свідомо дезорієнтувало світову громадськість – мовляв, у них ніхто не голодує. Тим не менш, деякі західні журналісти, які побували в оточеній залізною завісою й охопленій голодом Україні, зуміли своїми публікаціями донести світові правду про злочин убивства там мільйонів людей.

У радянській Україні небезпечно було не тільки писати про штучний голод у пресі, листах до партійних “вождів” або ж родичам за кордон, але навіть у приватних щоденниках. Будь-який необережний запис міг зруйнувати життя, вилитися в десятиліття таборів ГУЛАГу.

Та попри всі небезпеки були люди, які не могли замовчати цей злочин. Вони намагалися в різний спосіб розповісти та зберегти правду, донести її до світу.

Ми згадуємо Людей правди – тих, хто не боялися говорити та писати про Голодомор навіть у часи, коли це могло коштувати життя.

Проект «Люди правди» – особливе вшанування пам'яті людей, які ризикуючи кар'єрою, свободою або навіть життям зробили все, щоб зберегти та поширити правдиві відомості про Голодомор.

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

"Не було в історії людства катастрофи таких величезних розмірів, яка привернула б настільки малу увагу світу"

Після відвідин України, у 1934 році оприлюднив факти Голодомору в книзі "Залізна доба Росії".

американський журналіст та історик

ВІЛЬЯМ ГЕНРІ ЧЕМБЕРЛИН

**1932
ГОЛОДОМОР
1933**

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРУ**

Вільям Генрі Чемберлін (1897–1969)

Американський журналіст, московський кореспондент бостонської газети «ChristianScienceMonitor», історик.

У жовтні 1933-го подорожував Україною. Повідомлення з цієї мандрівки до Бостона він надсилав із осені 1934-го, коли назавжди залишив СРСР. Тоді ж вийшла його книжка «Залізна доба Росії».

В окремому розділі про Україну він розповідав, що голод охопив територію з населенням 60 млн, а кількість жертв становила 3–4 млн осіб.

У 1944 р. у Нью-Йорку вийшла ще одна книга Вільяма Чемберліна «Україна: пригнічена нація».

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

*"Я ніколи не посмію цього забути...
Хліборобів, які в снігу на колінах
жебрають шматок хліба"*

На початку 1933-го
як журналіст
пробрався в охоплену
голодом Україну.
Завдяки його
репортажам у
"The Manchester
Guardian"
Велика Британія
дізналась про
геноцид.

британський журналіст

МАЛКОЛЬМ МАГґЕРІДЖ

**1932
ГОЛОДОМОР
1933**

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРУ**

Малкольм Маггерідж (1903–1990)

Британський журналіст, автор низки статей із описом голоду в Україні та роману «Зима у Москві», виданого у 1934 р.

У 1933 р. дістався до охопленої голодом України. Завдяки його репортажам Великобританія дізналась про голод.

У 2008 р. за вагомий особистий внесок у донесення до світової спільноти правди про геноцид Українського народу під час Голодомору 1932–1933 рр.

ГаретДжоунз та Малколм Маггерідж були нагороджені (помертньо) орденом "За заслуги" III ступеня.

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

*"Присвячую матерям, що загинули
голодною смертю
на Україні
в роках
1932-1933"*

Роман "Марія" вийшов
1934-го у Львові
і став першим
художнім твором
про Голодомор.

український письменник

УЛАС САМЧУК

**1932
ГОЛОДОМОР
1933**

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРУ**

Улас Самчук (1905–1987)

Український письменник.

У 1934 р. Самчук завершує роботу над романом «Марія» – першим художнім твором на тему Голодомору, який має посвяту «Матерям, що загинули голодною смертю на Україні в роках 1932–1933». Жах матері у голодні роки полягав у тому, що вона ніяк не могла зарадити стражданням дитини, яка повільно угасала на її очах, і частіше за все помирала першою.

В Україні роман вийшов лише у 1991 р.

«Марія стоїть над дитиною і думає: “Вмреш, дитинко. На широкому світі немає вже для тебе трошечки хліба... Зовсім трошечки хліба...».

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

*"Я пройшов через безліч сіл...
Скрізь чув плач: "У нас немає хліба.
Ми помираємо!
Передайте
в Англію,
що ми пухнемо
від голоду"*

Вперше на
прес-конференції
29 березня 1933 року
заявив про голод
в Україні.
Опублікував про це
в британських та
американських газетах
близько 20 статей.

британський журналіст

ГАРЕТ ДЖОНС

**1932
ГОЛОДОМОР
1933**

**Гарет Джонс
(1905–1935)**

Британський журналіст. Автор понад 20 статей на тему голоду.

Він тричі побував у Радянському Союзі, востаннє – у березні 1933 р. Порушивши заборону на в'їзд іноземним журналістам до України, нелегально здійснив поїздку Харківською областю.

29 березня 1933 р. Гарет скликав прес-конференцію в Берліні, на якій уперше публічно заявив про Голодомор.

Прес-реліз був опублікований багатьма газетами, зокрема
«New York Evening Post» та
«Manchester Guardian».

Всього Джоунз до 1935 р. видав декілька десятків статей на тему голоду та побаченого в голодній Україні.

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРУ**

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

"Ваші мертві вибрали мене"

У 1986—1987 роках очолював Комісію Конгресу США зі збору свідчень очевидців голоду. Продовжив дослідження, живучи в Україні.

американський історик
ДЖЕЙМС МЕЙС

1932
ГОЛОДОМОР
1933

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРУ**

**Джеймс Мейс
(1952–2004)**

Американський історик, голова Комісії Конгресу США зі збору свідчень очевидців голоду, автор безлічі публікацій про Голодомор. У результаті роботи Комісії зі збору свідчень опубліковано тритомник майже двох сотень усних свідчень про голод в Україні. В нашій країні ці матеріали перевидані у 2008 р.

У 1993 р. Джеймс Мейс переїхав до України. Працював у Києво-Могилянській академії, займався політологією і дослідженням Голодомору.

Саме Мейс запропонував запалити свічки в знак пам'яті за померлими: "...щоб прості українці запалили в цей день у вікнах свічки – вони стануть поминальними свічками за батьками, дідами, прадідами, вони освітять майбутнє без жертв, без насильства, без жахів".

26 листопада 2005 р. його нагороджено орденом князя Ярослава Мудрого II ступеня (посмертно).

«Мені судилася така доля, що ваші мертві вибрали мене. Не можна займатися історією голокосту та не стати хоч би напівєвреєм, як не можна займатися історією голодомору й не стати хоча б напівукраїнцем».

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

*"Ідеться про життя мільйонів.
Тому я не міг
мовчати"*

Провів обговорення
на засіданні
Ради Ліги Націй
голоду в Україні.
Закликав зробити
все можливе
для допомоги
потерпілим.

Прем'єр-міністр Норвегії
і Президент Ради Ліги Націй у 1933 році

ЙОГАН ЛЮДВІГ МОВІНКЕЛЬ

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРУ**

**1932
ГОЛОДОМОР
1933**

Йоган Людвіг Мовінкель (1870–1943)

Прем'єр-міністр Норвегії, Президент Ради Ліги Націй у 1933 р., який виніс питання Голодомору на розгляд Ради Ліги Націй. Прихильник економічного об'єднання європейських країн на основі зони вільної торгівлі.

У 1933 р. йому були передані матеріали про голод одразу від кількох українських і міжнародних організацій. Такий дипломатичний хід переконав його пролобіювати українське питання.

29 вересня 1933 р. в Женеві відбулося засідання Ліги Націй за участі 14 держав. Мовінкель чотири рази брав слово, щоб переконати представників країн-учасниць у важливості допомоги жителям радянської України. Однак його заклик не був підтриманий. Постійні члени Ради Великобританія та Франція висловилися проти. Врешті-решт вирішено передати українську справу на розгляд Міжнародного Червоного Хреста, який у свою чергу звернувся до радянського уряду з пропозицією дати згоду на організацію міжнародної допомоги для голодуючих.

На це в грудні 1933 р. з Москви надійшла відповідь, в якій було заявлено, що жодного голоду в УСРР і Північному Кавказі немає.

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

*"Щоденник я присвятила своїм дітям,
щоб вони літ за 20*

*прочитали
й побачили,
як страждав і
стогнав народ,
який був
жахливий
голод"*

Наприкінці 1945-го
отримала вирок —
10 років ГУЛАГу
за те, що вела
щоденник про
Голодомор.

учителька з Харкова

ОЛЕКСАНДРА РАДЧЕНКО

**1932
ГОЛОДОМОР
1933**

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРУ**

Олександра Радченко (1896–1965)

Вчителька з Харкова, свідок Голодомору, автор щоденника, в якому описала перебіг тих страшних подій. Мала трьох дочок — Еліду, Віру, Діну. Сім'я пережила Голодомор, Великий терор та Другу світову війну.

Олександрю було заарештовано в серпні 1945 р. При обшуку вилучено сім зошитів — щоденників 1926–1945 рр. П'ять-шість зошитів спалили діти Олександри Миколаївни, побоюючись арешту та намагаючись допомогти матері, яка була під слідством. Комуністичний суд виніс жорстокий вирок — 10 років ГУЛАГу. Олександра Радченко повернулася в Україну лише в серпні 1955 р., після відбуття повного терміну ув'язнення.

23 липня 1991 р. Олександрю Радченко посмертно реабілітували. Матеріали слідства, разом із щоденниками віднайдено лише у 2001 р.

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

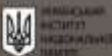
*"Що сьогодні є рядовий знімок,
те завтра буде
історією"*

Камера Желізняка
зафіксувала розкуркулення
та відбирання хліба.
Зберігши знімки,
лише після смерті
Сталіна написав
коментарі до них.

селянин-фотоаматор із Донецчини

МАРКО ЖЕЛІЗНЯК

**1932
ГОЛОДОМОР
1933**

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРУ**

**Марко Желізняк
(1893–1982)**

**Селянин-фотоаматор із села Удачне на
Донеччині. Село від початку 1920-х
мало свого фотолітописця.**

**Він знімав усе: від першого трактора в
Удачному до страхітливих подій
Голодомору.**

**Камера Желізняка зафіксувала
розкуркулення та відбирання хліба.
Зберігши знімки, він лише після смерті
Сталіна написав коментарі до них.**

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

*“8 травня 1933 року. Почалася тепла погода
і сходять всі посіви...”*

Колгоспи сіють...

*Люди мруть
з голоду...”*

Не полишав робити
записи у щоденнику
і в голодні роки,
за що отримав вирок
за “контрреволюційні
думки та підри
колгоспного ладу” —
6 років ГУЛАГу.

колгоспний сторож із Харківщини

НЕСТОР БІЛОУС

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРУ**

**1932
ГОЛОДОМОР
1933**

Нестор Білоус (1889–1972)

Колгоспний сторож із Харківщини (с. Леб'яже), свідок Голодомору, автор щоденника. Щоденник вів із 1911 року. Пережив голод 1921–1922 рр. і Голодомор 1932–1933 рр., жахливі реалії якого описав простою мовою. На початку серпня 1937 року Нестора було заарештовано, а через кілька місяців засуджено на 6 років ув'язнення у ГУЛАГу. Білоуса визнали винним у тому, що він «неоднократно в разговорах с членами колхоза «Красный колос» проводил контрреволюционную агитацию и вел дневник, куда записывал свои контрреволюционные мысли».

30 липня 2008 р. Харківська обласна прокуратура переглянула справу Н. Білоуса і на підставі ст. 1 Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» винесла рішення про його повну реабілітацію.

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

"Великий Голод був найбільшою катастрофою, яку Україна пережила – як щодо кількості жертв, так і щодо людських страждань"

Домоглася, щоб справу Голодомору в Україні винесли на розгляд Ліги Націй та Міжнародного Червоного Хреста.

українка-депутатка польського Сейму

МІЛЕНА РУДНИЦЬКА

**1932
ГОЛОДОМОР
1933**

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРУ**

Мілена Рудницька (1892–1976)

Громадська активістка, депутатка польського Сейму, автор статей на тему Голодомору. Мілена стала неофіційним послом, яка за допомогою офіційних і приватних зустрічей із представниками різних країн світу та керівників неурядових установ намагалася змінити суспільну думку та вплинути на Радянський Союз.

Ці сподівання ґрунтувалися на винесенні питання про голод на розгляд Ліги Націй та допомогу Міжнародного Червоного Хреста. Рудницькій вдалося приватно провести зустріч із Головою Ради Ліги Націй – Прем'єр-міністром та міністром закордонних справ Норвегії доктором Йоганом Людвігом Мовінкелем.

Останньому були передані матеріали про голод одразу від кількох міжнародних і українських організацій.

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

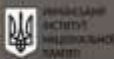
*"Якщо радянська програма досягне успіху...
Україна загине так само, наче було б убито
усіх без винятку
українців, бо вона
втрапить ту частину,
що зберігала і
розвивала
культуру, віру,
об'єднавчі ідеї,
давала їй душу.
Тобто робила
українців нацією,
а не просто
населенням"*

Запровадив термін
"геноцид". Перший із
фахівців міжнародного
права визначив злочини
комуністичного режиму
проти українців
як геноцид —
у промові 1953 року
в Нью-Йорку.

американський юрист

РАФАЕЛЬ ЛЕМКІН

**1932
ГОЛОДОМОР
1933**

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРУ**

Рафаель Лемкін (1900–1959)

Американський юрист. Саме він уперше застосовував термін «геноцид» до Голодомору 1932-1933 років.

За допомогою його зусиль термін геноцид було додано до переліку звинувачень проти найвищого командування нацистів.

Він був одним із авторів резолюції Генеральної Асамблеї ООН – «Конвенції про запобігання та покарання злочинів геноциду», в якій було надано остаточне визначення геноциду в юридичних термінах.

«Голодомор є класичним прикладом радянського геноциду, найдовшого й наймасштабнішого експерименту з русифікації, а саме — винищення української нації».

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

*“Ця арифметика звірства – тисячі жертв
сьогодні для забезпечення щастя
ненароджених
тисяч завтра –
не мала жодного
сенсу”*

1944-го зумів утекти
на Захід і видав бестселер
“Я обрав свободу”.
У ній описав колективізацію,
Голодомор, Великий терор,
свідком яких був.

колишній радянський функціонер

ВІКТОР КРАВЧЕНКО

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРУ**

**1932
ГОЛОДОМОР
1933**

Віктор Кравченко (1905–1966)

Колишній радянський функціонер, автор книг «Я обрав свободу» і «Я обираю справедливість». У 1944-му зумів втекти на Захід та опублікувати бестселер «Я обрав свободу», де описав колективізацію, Голодомор, Великий терор, свідком яких був. У цей самий час Міністерство державної безпеки СРСР організувало міжнародну кампанію з дискредитації Кравченка. Тривалий судовий розгляд, що проходив від 24 січня до 22 березня 1949 р. в Парижі, був названий “процесом століття” через кількість залучених свідків з обох боків. Від Кравченка це були переважно безпосередні свідки злочинів комуністичної системи. Захист спирався переважно на свідчення відомих осіб. Суд став на бік Кравченка і присудив йому компенсацію в розмірі 50 тис. франків.

«Тут я побачив людей, що помирали на самоті, повільно, помирали страхітливо, безцільно, без надії, що їх жертва виправдана. Вони потрапили в пастку і залишились там помирати від голоду, кожен у власному домі, за політичним рішенням, прийнятим у далекій столиці за столами для нарад і банкетів. Не було навіть розради від неминучості щоб полегшити жах».

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

*“Усі радіостанції просимо рознести наш
голос цілому світові: може дійде він
і до убогих хатин
конаючих з
голоду селян”*

У посланні “Україна в
передсмертних судорогах”
24 липня 1933 року закликав
християн всього світу
поширювати правду
про Голодомор і надавати
допомогу.

митрополит Греко-католицької церкви

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРУ**

**1932
ГОЛОДОМОР
1933**

**Андрей Шептицький
(1865–1944)**

Митрополит Української греко-католицької церкви.

24 липня 1933 р. разом із вищим духовенством церкви проголошує відозву «Україна в передсмертних судорогах». У ній він закликає християн усього світу поширювати правду про Голодомор в Україні і надавати допомогу голодуючому українському народові. Пастирське послання зачитали у греко-католицьких церквах як в Галичині, так і поза її межами. Про нечуваний злочин у радянській Україні митрополит поінформував Ватикан. Наступного дня після оголошення відозви 35 українських громадських організацій та партій об'єдналися в Український громадський комітет рятунку України, який став координатором допомоги голодуючим. Утім, радянська влада від будь-якої зовнішньої допомоги відмовлялася, приховуючи факт геноциду в Україні.

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

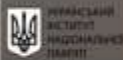
*“Суд історії не може оголосити іншого
вироку радянському режимові,
крім
кримінальної
відповідальності”*

Книга “Жнива скорботи”
1986 року є одним
з найбільш ґрунтовних
досліджень про Голодомор.

британський історик

РОБЕРТ КОНКВЕСТ

**1932
ГОЛОДОМОР
1933**

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРОУ**

Роберт Конквест (1917–2015)

Американський історик-радянолог, автор
книги «Жнива скорботи» –
найґрунтовнішої наукової праці про
Голодомор.

«Жнива скорботи» з'явилися у 1986 р. у
престижному OxfordUniversityPress й до
сьогодні залишаються найвідомішою у
світі працею про Україну. Висновок
автора полягає в тому, що селянство
підрадянської України стало жертвою
страхітливого експерименту – «терору
голодом». У 1993 р. книга «Жнива
скорботи» вийшла друком і в Україні.

У 2005 р. її автор нагороджений
найвищою цивільною нагородою у
Сполучених Штатах Америки –
«Президентською медаллю Свободи».
Президент України Віктор Ющенко за
вагомий особистий внесок у дослідження
голодоморів в Україні у 2005 р. нагородив
орденом князя Ярослава Мудрого V
ступеня.

ЛЮДИ ПРАВДИ ЩОБ СВІТ ЗНАВ

“Хай ця гірка Книга, народжена після десятиліть безмолвства, ляже першим каменем у підмурок всенародного пам’ятника трагічної історії українського народу”

українські публіцисти
ВОЛОДИМИР МАНЯК
І ЛІДІЯ КОВАЛЕНКО-МАНЯК

1932
ГОЛОДОМОР
1933

**ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ’ЯТІ
ЗА ЖЕРТВАМИ
ГОЛОДОМОРУ**

Володимир Маняк (1934–1992)
Лідія Коваленко-Маняк
(1936–1993)

Відомі українські громадсько-політичні діячі, публіцисти, журналісти. Вони одними з перших в радянській Україні почали досліджувати Голодомор. З 1987-го збирали документи та свідчення понад 1000 очевидців геноциду й у 1991 р. видали «33-й: Голод: Народна Книга-Меморіал». Подружжю Маняків посмертно присуджено у 1993 році Державну премію України ім. Т. Шевченка за вагомий внесок у дослідження голодоморів в Україні, привернення уваги міжнародної спільноти до визнання голодомору 1932–1933 в УРСР актом геноциду українського народу, активну громадянську діяльність щодо вшанування пам’яті жертв трагедії.

запали свічку у своєму вікні
26 листопада

ГОЛОДОМОР

1932–1933

НЕ ЗЛАМАВ

14:30 Національний Меморіал
жертв Голодомору

16:00 загальнонаціональна
хвилина мовчання

УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ

ЦЕНТР
ДОСЛІДЖЕНЬ
ВИЗВОЛЬНОГО
РУХУ

ГРОМАДСЬКИЙ КОМІТЕТ
ІЗ ВШАНУВАННЯ ЖЕРТВ
ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ
1932–1933 РОКІВ В УКРАЇНІ

Меморіал
жертв
Голодомору